

TÜRKİYE'DE SPOR PSİKOLOJİSİ ALANINDA YAPILAN KİŞİLİK ARAŞTIRMALARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Ziya KORUÇ*, Perican BAYAR**

* Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu

** Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ÖZET

Türkiye'de spor psikolojisi alanında yapılan sporcu kişiliği ile ilgili çalışmaların genel bir değerlendirmesinin yapılmasını amaçlayan bu çalışmada 1983-1997 yılları arasında makale, tez, kongre ve sempozyum bildirilerinden konu ile ilgili olan 36 tane yayım değerlendirilmiştir. Sporda kişilikle birinci derecede ilgili olan 14 çalışma içinde örnekleme 100 rakamını geçen çalışma sayısı 7 tane dir (%50). 6 adet çalışmada (%43) ise kullanılan ölçüm araçlarının geçerlik ve güvenilirliğinin bulunmadığı, üç çalışmada (%21) da normal dağılım bulunmamasına karşın parametrik test kullanıldığı görülmüştür. Kişilikle ikincil derecede ilişkili olan çalışma sayısı 21 olarak saptanmıştır. Bu çalışmalar müsabaka kaygısı ve stresi, kendini algılama, denetim odağı, kişisel tercihler gibi konulardan oluşmaktadır. Bu araştırmaların 12 tanesi (%57)'si müsabaka kaygısına, 7 tanesi (%33.3) kendini algılamaya, bir tanesi (%5)'i de denetim odağına, bir tanesi (%5)'i de kişisel tercihe yöneliktir. Bir araştırmanın ise sadece tez özeti olmasına karşın bu araştırmanın yöntemi ve bulguları anlaşılammıştır. Araştırmaların 17 tanesi (%50) betimsel, 11 tanesi (%32) yordamsal, 5 tanesi (%14) de müdahaleye yönelik olarak yapılmıştır. Sonuç olarak meslek etiğinin tam bilinmemesi nedeni ile elde edilen pek çok bulgunun güvenilirliği tartışmalı görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor psikolojisi, kişilik araştırmaları

A CRITICAL APPROACH TO PERSONALITY STUDIES ON SPORT PSYCHOLOGY IN TURKEY

ABSTRACT

In this study, a general evaluation of 36 articles, thesis, and presentation during congress and symposiums on personality in sport psychology that have published or presented between 1983-1997, was made. Amongst the studies that were related to personality at first level were 14, and only 7 (50%) of these

Türkiye'de Spor Psikolojisi

studies had sample size over 100. 6 (43%) of the studies did not show any reliability and validity in their methods, and 3 (21%) of the studies were used parametric statistics, despite the fact that the dispertions were not normal. The number of studies that were related to personality at a second level were 21. These studies were related to competitive anxiety and stress, self perception, locus of control, and individual preference. 12 (57 %) of the 21 studies were related to competitive stress, 7 of them (33.3 %) were self perception, 1 of them (5 %) was on locus of control, 1 of them (5 %) was related to individual preference. One of the studies was in the form of a summary and it has not had any explanation on the methodology and results. It was observed that the studies showed problems in the reliability and validity of the test methods, in sample sizes, and statistical analysis. 17 (50 %) of the studies were descriptive, 11 (32 %) of them were predictive, and 5 (14 %) of them were interventory. In summary the majority of the results were unreliable since the workers did not show the related methodology in the specific area.

Key Words: Sport psychology, personality studies.

GİRİŞ

Spor psikolojisinde yapılan çalışmalar tarihsel olarak ele alındığında en fazla çalışan kollarından birisinin kişilik ve spora katılımı ile ilgili olduğu görülür. Sporda başarı için özel bir kişilik yapısının olabileceği düşüncesi araştırmaların artmasının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında sporcuların geliştirdikleri kişilik özelliklerin en azından bir kısmının spora katılımı ile değişebileceği ya da geliştirilebileceği düşünülmektedir. Ruffer (1975) yaptığı incelemede 572 spor ve kişilik içerikli çalışma olduğunu rapor etmiştir. Fisher (1984) ise bunun binin üzerinde olduğunu belirtmiştir. İlerleyen zamanla birlikte çalışma sayısının artma gösterdiği anlaşılmaktadır, Günümüze geldiğinde ise rakamların katlanarak arttığı söylenebilir. Buna karşın günümüzde pek çok araştırmacı sporda kişilik çalışmalarının önemini yitirdiğini belirtmektedir (Johnson ve Morgan,1981., Martens, 1976). Fakat Vealey (1994) gibi bir kısım araştırmacılar ise günümüzde de pek çok çalışmanın sporda kişilik konusu ile eş anlamlı olduğunu ve bu nedenle popülerliğini yitirmesinin, söz konusu olmadığını belirtmektedirler.

Günümüzde Vealey'in belirttiği gibi spor psikolojisi alanında doğrudan kişilikle ilgili ölçümlerin yanında müsabaka kaygısı, müsabaka stresi, benlik imajı, beden algısı ve denetim odağı gibi doğrudan değil ama ikincil düzeyde ilgili olan çalışmaların gittikçe artan bir yapıda ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmalardaki genel amaç sporcuların kişilik örüntülerini parçalar şeklinde ele almaktır.

Kişilik çalışmaları kuramsal yapılar üzerine oturtularak ele alınmaktadır. Bu konuda bilinen pekçok kuram olmasına karşın kuramları beş ana başlıkta yaklaşımlar olarak ele almak olasıdır. Bunların ilki psikoanalitik yaklaşımlı çalışmalardır. Spor psikolojisinde bu nitelikli çalışma sayısı son derece az, hatta yok denecek noktadadır. Çünkü bu yaklaşım kişiliğin derinliklerindeki dinamikleri aydınlatmaya çalışmakta ve daha çok klinik ortamlarda kullanılmaktadır.

Psikolojik Özellik Yaklaşımı: Tüm insanların sahip olduğu ortak özelliklerin yanında kişilere özgü bir kısım özellikler de bulunduğunu ileri süren yaklaşım biçimidir.

Fenomenolojik Yaklaşım: Bireyler kendi öznel yaşantılarına, dünya görüşlerine ve kendileri üzerine odaklandıkları noktalardan hareket ederek kişiliklerinin geliştiğini belirten yaklaşım biçimidir.

Bilişsel Yaklaşım: İnsanlar yaşamı benzer şekillerde yaşamazlar noktasından hareketle oluşturulmuş bir yaklaşımdır.

Öğrenme Yaklaşımı: İnsan kendi çevresi ile kurduğu ilişkinin sonucunda bir etkileşim içine girer bunun sonucu olarak kişiliğinin temelleri oluşur savından hareket eden yaklaşım biçimidir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde sporda kişilik çalışmalarının amaçlarını Martens (1976) iki ana başlıkta toparlamıştır. Bunlardan **ilki**, kişiliğin değişim ya da gelişiminde sporsal etkinliklerin yeri veya belirleyici rolü, **ikincisi** ise sporsal performansta kişiliğin belirleyici rolüdür. Bu amaçlardan hangisi için yapılırsa yapılsın spor psikolojisindeki kişilik ile ilgili çalışmalarda genel kişilik psikolojisindeki gibi üç farklı yöntem kullanılabilir. Tabii ki bu şekilde de olabilir.

1- **Kişilikte İdeografik-Nometetik Yaklaşımlar:** Oldukça eskilere dayanan Allport tarafından ortaya konulan bir ölçüm yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda kişilik çalışmalarının odağı ne olmalıdır sorusuna yanıt aranmaya çalışılmaktadır. Buna göre iki temel yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan **ilki nometetik yaklaşımlardır**. Genelde insan davranışını belli kişilik özelliklerinin nasıl belirlediği hakkındaki çalışmalardır. Belli kişilik örüntülerini içermekte ve kişilerin diğer insanlara benzeyen yanları ele alınmaya çalışılmaktadır. **İkincisi ise İdeografik yaklaşımdır**. Bir bireyin düzenli olarak incelenmesini içeren çalışmalardır. Kişiliği bir bütün olarak ele alan bu yaklaşımlarda kişinin yaşamındaki temel olaylar, kronolojik yaşam öyküsü, mülakatlar ve doğrudan davranışın gözlenmesine yönelik teknikler ile değerlendirme yapılmaktadır. Bireyin diğer insanlardan ayrılan yanları üzerinde durulmaktadır.

2- Bir diğer yaklaşım biçimi Vealey (1989) tarafından ortaya konulmuştur. Bu yaklaşım biçimi spor ve kişilik literatüründeki çalışmaları üç ana başlık altında toplarlar. Bunlar yordama, betimlemeye ve müdahaleye (Intervention) yönelik olan yaklaşımlardır. Yordamaya yönelik yaklaşımlarda amaç daha çok insanların ne yaptığı konusu üzerinde odaklanmaktadır. Betimlemeye yönelik yaklaşımlarda amaç kişiliğin durağan ve nedensiz tanımına yönelik olarak yapılan çalışmalardır. Müdahaleye yönelik yaklaşımlarda ise bireylerin nasıl değiştiği konusu üzerinde odaklanılır. Davranışa ve kişilik özelliklerine nasıl bir müdahale tekniği ile ulaşılabileceği konusunu ele alan çalışmalardır. Vealey (1989) yaptığı çalışmada 1974-1988 yılları arasında yapılan çalışmaların %48'inin yordama, %44' ünün betimlemeye, %8'inin ise müdahaleye yönelik olduğunu rapor etmiştir.

3- Bu iki yaklaşıma karşın Carlson (1971), kişilik çalışmalarını deneysel, korelasyonel ve klinik nitelikli çalışmalar olarak ele almıştır. Deneysel nitelikli çalışmalar, insanın davranışının genel kurallarını sosyal çevre etmenlerini kontrol ederek, kişinin içinde bulunduğu faktörleri yakalamaya yönelik çalışmalardır. Korelasyonel çalışmalar, hiçbir deneysel kontrol olmaksızın insanlar arasındaki kişilik özelliklerinde varolan farklılıkları yakalamaya yönelik çalışmalardır. Klinik nitelikli çalışmalar, kişiliğin derinliklerindeki kendine özgü yakalamaya yönelik araştırmalardır. Bu yöntemler çerçevesinde ele alınan çalışmaların en önemlisi Martens (1975)'in çalışmasıdır. 1950-1974 yılları arasında sporda kişilikle ilgili olarak yapılan çalışmaları değerlendiren araştırmacı bu çalışmaların %89'unun korelasyonel, % 10'unun deneysel, % 1'inin

ise klinik nitelikli olduğunu belirtmektedir. Vealey (1989) ise yaptığı çalışmasında Martens’in bıraktığı noktadan başlayarak 1974-1988 yılları arasında yapılan sporda kişilik ile ilgili çalışmaları değerlendirmiştir. Araştırmacı, korelasyonel araştırmaların %68’ini oluşturduğunu, deneysel çalışmaların %28, klinik çalışmaların ise %4 noktasına ulaştığını rapor etmektedir. İki araştırmanın bulguları ele alındığında, korelasyonel çalışmaların azalma gösterdiği, deneysel ve klinik nitelikli çalışmaların sayısının arttığı görülmektedir (Akt. Vaeley, 1994). Martens (1994)’in spor psikolojisinin kendi yöntemlerini ve kuramlarını geliştirmesi halinde ödünç alınmış ve daha az dengeli olan yöntemler ile yapılan çalışmaların sayısının azalacağı şeklindeki saptaması bu anlamda önem kazanmaktadır. Spor psikolojisindeki bilginin kökeninin daha dengeli ve daha kaliteli verilere dayanması gerekmektedir. Bunun için de kullanılan yöntem büyük önem taşımaktadır. Spor psikolojisi daha çok deneysel çalışmalara yöneldiğçe, elde ettiği bilginin kalitesi yükselecek ve evrensel nitelikli bilgiye ulaşması da o denli kolay olacaktır.

Ülkemizde spor bilimleri 1980’li yılların son çeyreğinden başlayarak önemli gelişimler kaydetmiştir. Bu gelişim içinde yayın açısından en çok öne çıkan alanları inceleyen Açıkada (1997) ilk sırada antrenman hareket bilimleri alanının, ikinci sırada sporda psikososyal alanların olduğunu ve bunun içinde de spor psikolojisi alanın yer aldığını belirtmektedir. Spor psikolojisi alanının yayın açısından bu denli ‘ilerlemiş’ görünmesinin ardında yatan noktaların araştırılmasının yararlı olacağı kanısındayız. Benzer şekilde Aguerri (1986), 1977-1986 yılları arasında spor psikolojisi konusundaki araştırmaların beden eğitimi ve hekimlik yayınlarından daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de spor psikolojisi alanında en çok araştırma yapılan alt alan olarak sporda kişilikle ilgili çalışmaların eleştirel bir açıdan ele alınması yararlı olacaktır. Spor psikolojisi alanında Ağustos 1997’ye değin yapılan çalışmalar ele alındığında hakemli dergiler, lisansüstü tezler, kongre ve sempozyum kitapçıklarında yer alan yayınların toplamının 56 olduğu görülmektedir (Tiryaki, 1997). Bu araştırmaların %60’ını sporda kişilikle ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Bu hızlı gelişme bilimsel anlamda bilgi edinme ve Martens (1987)’in belirttiği gibi sağlam ve dengeli bilgiye ulaşmak için kaliteli yöntemlerle elde edilmiş olması durumunda anlam taşıyacaktır.

Bu araştırmanın amacı; spor psikolojisi alanında yapılan kişilikle ilgili çalışmaların genel bir değerlendirmesinin yapılarak yeni çalışmalara ışık tutulmasının sağlanmasıdır.

Yöntem: Arşiv araştırması şeklinde planlanan bu çalışmadan ulaşılabilen tüm hakemli dergi makaleleri, Yüksek Öğretim Kuruluna gönderilen lisansüstü tezleri, sempozyum ve kongre bildirileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Spor psikolojisi kapsamında ele alınabilecek ilk tez çalışması 1983 yılında yapılmıştır. Yine YÖK dökümantasyon birimine ulaşan Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri tezlerinden 28 tanesinin spor psikolojisi alanını içerdiği, bunların içinden de sadece 10 tezin sporda kişilik konusunu ele aldığı saptanmıştır. Böylece toplam 36 çalışma araştırma kapsamına alınmıştır.

Erişilebilen kaynaklar çerçevesinde araştırmalar verilerin toplanması, veri toplama araçları, verilerin analizi açısından değerlendirilmiştir. Bunlar dışında özellikle Martens ve Vealey’in (Akt. Vealey, 1994) kullandığı yöntemlere göre bir sınıflamaya gidilmiştir.

Koruç, Bayar

Verilerin Çözümlemesi; Kütüphanelerden elde edilen verilerin ikincil değerlendirilmesi yüzdeler şeklinde aktararak, analitik yorumlarına gidilmiştir.

Bulgular ve Yorum: 1983-1997 yılları arasında sporda kişilik ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan birincil düzeyde kişilikle ilgili olan çalışmaların sayısı 13 tane ve bu çalışmalar kullanılan ölçme aracı, örneklem sayısı, veri çözümüleme tekniği, kullanılan kaynak sayısı ve kimlerle yapıldığına dayalı olarak Tablo 1'de özetlenerek gösterilmiştir.

Tablo 1. Sporla birinci derecede ilişkili çalışmaların ölçme aracı, örnekleme, veri çözümüleme tekniği, kullanılan kaynağı ve kimlerle yapıldığı.

Araştırmacı	Ölç.Ar.	Örn.Say.	Ver. Çöz.	Kul.Kayn.	Kim.yap
Bayar, P. (1983)	EPQ Guilford Zimmerman	210	t ve r	16	Atletizm
Yılmaz, E. (1990)	Milzberg İdeal Sporcu Ölçeği	80	r	2	Voleybol
Koruç, Z., P. Bayar (1990)	MMPI	499	t	20	Sporcu ve Sporcu Olm.
Küçük, V. (1990)	FHT	140	F	11	Amatör Ve Prof. Futbol. Sporcu Olm.
Tiryaki, Ş. G. Erdil M, Acar., Y. Emlek	EPQ	344	t	17	Sporcu ve Sporcu Olm.
Koruç, Z., P. Bayar (1991)	MMPI	714	t	23	Sporcu, Spor olm. Deneyimli deneyimsiz
Tiryaki, Ş., Eylenoğlu (1991)	EPQ	38	t	11	Basketbolde mevkilere göre kişilik farklılıkları
Haşıl, N., Tanelli, B., Erden, G. (1992)	MMPI	80	t	13	Voleybol, Basketbol
Koruç, Z., P. Bayar (1992)	MMPI	268	F	27	Hentbol, Voleybol, Atl. Taekwon do ve Spor Olm.
Bilge, F. (1992)	EPPS	95	t	20	Sporcu ve Sporcu olm.
Şenerler, Ş. (1993)	EPQ ve	220	t	18	Elit Sporcu Ve Sporcu Olm.
Koruç, Z. (1994)	MMPI	22	t	16	Elit Voleybol
Koruç, Z., P. Bayar (1994)	MMPI	55	t	21	Okçular ve Sporcu Olm.
Yakupoğlu, S. (1996)	16 PF	42	F	24	Basketbol ve Hentbol

Tablo’1 de görüldüğü gibi doğrudan kişilik ile ilgili olan çalışmaların toplam sayısı 14’ tür. Bu çalışmalardan sadece bir tanesi 1990 öncesinde gerçekleştirilmişken, 1994 sonrasında yapılan çalışma sayısı sadece bir tane olarak saptanabilmektedir. Araştırmalardan 8 tanesi sporcu olanlar ile olmayanların kişilik örüntülerini karşılaştırmaya yönelikken, diğerleri farklı spor dallarındaki sporcuların kişilik örüntülerini saptamaya amaçlamaktadır. Sadece bir çalışmada mevkilere göre sporcuların kişilik örüntülerindeki farklılık araştırılırken, bir çalışmada da açık ya da kapalı becerilere göre kişilik örüntülerinde farklılık olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmaların örneklemeleri ele alındığında 7 çalışmada örneklem grubunun 100 rakamının üstüne çıktığı görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan literatür sayısında da farklılıklar olduğu, bunlarda genel psikoloji ve kişilik psikolojisi ağırlıklı olarak yazılan Türkçe kaynaklar öne çıkarırken, hiç yabancı kaynak kullanmayan çalışma sayısı 5 olarak saptanmıştır. Bu araştırmalarda 2 ile 27 arasında değişen sayıda kaynak kullanılmış olduğu görülmektedir.

Çalışmalar dikkatle ele alındığında altı adet çalışmada kullanılan ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının olmadığı, ölçüklerin sadece çeviri yapılarak kullanıldığı görülmektedir. Oysa ki davranış bilimlerinde kişilik değerlendirmek amacı ile geliştirilen testler kültürel özellikleri de kapsayan ölçüklerdir. Kişilik ölçümlerinde kültürel ve alt kültürel etmenler ile karışık kültürel özelliklere sahip popülasyonlarda da testlerin çevirisi ve uyarlanması yapılarak ondan sonra kullanımı söz konusu olmalıdır (Gauvin, Rusell, 1993). Yine Anastasi (1988) “kültürel etmenler testlerin yorumlanmasında çok önemli hatalara ve geriye dönülmez tahribatlar meydana getirebilmektedir “ demektedir. Bu nedenle araştırmalarda kullanılan ölçüklerin çeviri güvenilirliği yapıldıktan sonra ölçüğün geçerlik ve güvenirliliğinin yapılması gerekmektedir. Bu işlemleri yapılmayan araçların bilimsel nitelikli veri elde etme amacıyla kullanılması sakıncalıdır. Elde edilen verinin hangi anlama geldiği ya da neyi yansıttığı belli olmayacaktır.

Verilerin analizi bağlamında çalışmalara bakıldığında sadece bir araştırmada korelasyon kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada üstelik geçerliliği-güvenirliliği olmayan iki aracın verileri ilişkilendirilmiştir. Araştırmaların üç tanesinde normal dağılım ve varyans homojenliği olmasına karşın parametrik istatistiksel işlem uygulandığı belirlenmiştir. Çalışmalardan bir tanesinde de varyans analizi koşulları yerine getirilmişken, bunun yerine t testinin tercih edilerek değer kaybına neden olduğu görülmektedir.

Kişilik ile birincil düzeyde ilgili olan çalışmalar ele alındığında örneklem hataları ve buna dayalı olarak yorum hataları olan çalışma sayısının beş olduğu görülmektedir. Yorum hataları sadece bir şehrin küçük atletizm takımı içinde yapılan çalışmaların sonuçlarının Türkiye’deki atletlere genellenmesi şeklindeki önemli hatalar olarak dikkat çekmektedir.

İkincil nitelikteki çalışmalar ele alındığında müsabaka kaygısı, müsabaka stresi, benlik saygısı, kendini algılama, denetim odağı ve kişisel tercihler gibi alanları içeren ama son aşamada kişilikle ilintili olan çalışmaların toplam sayısı 21 olarak saptanmış ve Tablo 2 de verilmiştir. Bu tablo içine müsabaka kaygısı, stresi, denetim odağı vb. gibi konuları ele alan ama performansla ilişkilendirilen çalışmalar alınmamıştır.

Koruç, Bayar

Tablo 2. Sporla ikinci derecede ilişkili çalışmaların ölçme aracı, örneklemi, istatistiksel tekniği ve kimlerle yapıldığı.

Araştırmacı	Araç	Ar.Gru.	İst.Tek.	Kim.Yap.
Çamıyer, H. (1984)	STAI SCL-90 POI	53	r	Atletizm
Tiryaki,Ş.,H.Çamıyer (1990)	EPPS	120	t	Atletizm ve Voleybol
Akıcı, R (1990)	-	-	-	Kürekçiler
Özbekci, F. (1991)	SCAT	-	r, t	Atletizm, voleybol Basketbol, Hentbol
Güven, Ö., A. Erseven (1992)	SCAT	211	F, t	Bireysel ve Takım Sp.
Hasırcı, S.,U. Dündar (1992)	WSARS	77	r, t	Bireysel ve Takım Sp.
Tiryaki Ş., S. Moralı (1992)	Rozenberg	222	X2	Sporcular ve Sporcu Olm.
Dorak, F. (1993)	EPQ, Rozenberg Benlik Ölçeği	122	F	Elit Sporcular
Aşçı, H. Ve ark. (1993)	Harter Kendini Algılama ölçeği	174	F, t	Sporcular ve Sporcu Olm.
Ediş, A. D. (1994)	CSAI-2	66	F, r MANOVA	Voleybol
Erdinç, T., Ş. Tiryaki Ç. İşleğen, F. Durusoy (1994)	STAI, Haris Kaygı Ölçeği	15	%, X	Hentbol
Uyar, E., Z. Koruç, E. D. Çağlar (1994)	STAI	9	Z	Spor Bölümü Öğr.
Pündük, Z., İ. Sütbakan H. Gür. (1994)	Illinois Kaygı Ölçeği	41	t	Eskrim
Pündük., Z., İ. Sütbakan, H. Gür. (1994)	"	27	t	Trap- Skeet
Çağlar, E., Z. Koruç (1994)	STAI	8	Z	Spor Bölümü Öğr.
Koruç, Z. (1994)	STAI	32	F	Hentbol, Basketbol
Aşçı, H. (1995)	Harter Kendini Algılama Ölçeği	81	F	Takım ve Bireysel Sporcular
Aşçı, H., A. Aşçı, E. Zorba (1995)	PSPP	60	r	Spor Bölümü Öğr.
Tiryaki, Ş. Ve Ark. (1995)	STAI, Harris Dikkat Ölçeği	353	F, t	Basketbol, Voleybol Yüzme, Futbol, Hent.
Aşçı, H. (1996)	PSPP	32	r	Basketbol
Aşçı, H., A. Kin. Koşar, N. (1996)	PSPP	90	F	Aerobik
Koruç, Z. (1996)	STAI	17	MANOVA	Okçuluk, Basketbol

Türkiye'de Spor Psikolojisi

Tablo'2 ye bakıldığında sporda kişilik çalışmaları ile ilişkisi olan 21 çalışma bulunabilmiştir. Bu çalışmanın 12 tanesi (% 57) müsabaka kaygısına yöneliktir. 7 tanesi (% 33.3) fiziksel algılama ve kendini algılamaya yöneliktir. Bir tanesi (% 5) kişisel tercih, bir tanesi (% 5) denetim odağına yönelik olan çalışmalardır. Araştırmalarda kullanılan ölçme araçlarından 15 tanesinden 7 tanesinin geçerlik ve güvenilirliğinin olmadığı ya da eksik yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu araçların bu şekli ile kullanılması sakıncalı ve yanlış bulgulara ulaşılmasına neden olacağı için tercih edilmemelidir.

Araştırmada kullanılan örneklemeler açısından çalışmalara bakıldığında sadece 6 tanesinin 100 rakamının üstüne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmının geçerlik ve güvenilirliği olmayan araçlardan elde edildiği göz önüne alındığında ulaşılan bulguların neyi yansıttığı belli olmamaktadır. Kullanılan veri analiz teknikleri açısından çalışmalara bakıldığında 6 tanesinde korelasyonel çalışma yapıldığı ama bunların bir kısmında neden sonuç ilişkisi gibi aktarımda bulunulduğu gözlenmektedir. Oysaki korelasyonel çalışmalar 'zamanda öncelik, zamandaşlık ve kontrol' şeklindeki üç temel deneysel koşulu yerine getirmediği için neden sonuç ilişkisi veremezler. Çalışmaların sekiz tanesinde t testi kullanılırken, sadece üç tanesinde parametrik olmayan teknikler kullanılmıştır. Oysaki t testi kullanılan çalışmaların dört tanesinde normal dağılım olmadığı görülmektedir. Sekiz çalışmada F testi ile işlem yapılırken iki araştırmada varyans homojenliği olmadan F testinin yapıldığı görülmektedir. İki çalışmada da MANOVA tekniği kullanılmıştır.

Elde edilen çalışmaların değerlendirilmesinde birinci düzeydeki spor kişilik araştırmalarında olduğu gibi seçilen araçların geçerlik ve güvenilirlik sorunu, örneklem sorunu, test kullanma sorunu ve verilerin analizine ilişkin önemli sorunları yaşanmaktadır.

Araştırmalar Vealey (1989)'in yaptığı gibi yöntemsel olarak ele alındığında betimsel nitelikli çalışma sayısının 17 tane (% 50), yordamaya yönelik çalışma sayısının 11 tane (%32) , müdahaleye yönelik çalışma sayısının 5 tane (% 14) olduğu görülmektedir. Carlson (1971)'in yöntemi ile değerlendirme yapıldığında 31 çalışmanın (%91) korelasyonel nitelikli olduğu, 3 çalışmanın (% 9) deneysel nitelikli olduğu, klinik nitelikli çalışmaya rastlanmadığı görülmektedir. Martens (1975) deneysel ve klinik nitelikli çalışmaların zor ve zahmetli çalışmalar olduğunu belirtmektedir. Buna karşın spor psikolojisinin gereksinimi olan gerçek anlamdaki bilgi aktarımının ancak bu tür çalışmalar ile olabileceğini belirtmektedir (Akt. Vealey, 1994). Bu anlamda ülkemizde daha çok sayıda deneysel ve klinik nitelikli çalışmaya gereksinimin olduğu söylenebilir

Genel bir değerlendirme ile spor psikolojisinde yapılan kişilikle ilgili çalışmaların önemli bir bölümünde metodolojik yetersizlik olduğu gözlenmektedir. Bu eksiklikler yöntem ve yaklaşım sorunlarından kaynaklanmaktadır. Araştırmalarda kontrol kullanmama, gelişmiş ve güzel alınmış veriler, yetersiz örneklem, uygun olmayan ölçek seçimi ve istatistiksel tekniklerden kaynaklanan sorunlar olduğu gözlenmektedir.

Bu tür hataların araştırmacının ehliyet sorunundan ve deneyim eksikliğinden kaynaklandı-

ğı düşünölmektedir. Psikolojik testlerin kullanımında aracı kullanan kişinin bu alanda eğitim almış olması ve test kullanma ehliyetine sahip olması gerekirken, bu unsurun göz ardı edilmesi ve ele geçen niteliğı tam olarak bilinmeyen araçların kullanımına ya da farklı yerlerden nasıl elde edildiğı anlaşılamayan bir kısım ölçme araçlarının kullanım yetersizliğı nedeni ile yanlış verilere ve bulgulara ulaşıldığı gözlenmektedir. Öner (1997) " psikolojik testlerin kötü kullanımını önlemek ve bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyabilmek amacı ile kimi batı ülkelerinde testler ve sonuçlarıyla ilgili bir dizi meslek ahlakı ilkeleri geliştirme gereğı duyulmuştur. Çoğuşu genel ahlak ilkeleri gibi uluslararası nitelik taşıyan bu ilkeler, bizim ölkemiz için de geçerlidir " demektedir. Spor psikolojisi alanında çalışma yapan bireylerin bu etik ilke içinde hareket etmeleri alanın Türkiye içinde genel gelişimine katkı sağlayacaktır. Ölkemizde yapılan çalışmalarda mesleki etiğın tam olarak bilinmemesine dayalı olarak ortaya çıkan eksiklikler söz konusudur. Bu eksiklikler sonucu elde edilecek bilginin güvenilirliğı tartışılacaktır. Doğruluğı tartışılan bir bilginin o alanın bilim alanı olmasına katkısı da olmayacaktır.

Spor bilimlerinin ölkemizde yeni gelişen bir alan olması, mesleki etiğının yerleşmemesi, bilimsel bilgi edinme yollarının araştırmacılar tarafından yeterince titiz kullanılamaması ve bilgi eksikliğı nedeni ile sporun tüm alanlarında spor psikolojisi konusunda benzer sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu bağlamda spor bilimleri ile ilgili formasyon kurslarının açılması ve uzmanlık alanlarının kendine özgü işlem yollarının ortaya konulması, ölçme araçlarının kullanımının standartlaştırılması, mesleki etiğın yerleşiminin sağlanması için çaba harcanması gerektiğı söylenebilir. Bu işlemlerin yerine getirilebilmesi için ivedi olarak mesleki alan örgütlerinin yaratılması ve bu alan örgütlerinin mesleğın uygulamasını kontrol eden bir yapıya kavuşması ile sorunların önemli bir bölümünün ortadan kaldırılması söz konusu olabilir.

Genç bilim dalları bilim dalı haline gelirken karşılaştıkları sorunları aktif ve gerçeklikle çözebildikleri zaman bilim dalı olma konusunda önemli adımlar atarlar. Bu anlamda ölkemizde tüm spor bilimleri alanını oluşturan alt alanların disiplinlerarası anlayışa uygun olarak her iki ya da üç alanın mesleki kurallarını, standartlarını edinmeleri gerekli gibi görünmektedir.

Kaynaklar

Açıkada, C.(1997). Reorganisation of sport education institutions and place of health and physical activity topics. **Seminar on Physical Activity and Health**. Antalya: 2-4 October 1997.

Aguerrı, P. (1986). The development of sport psychology as seen through the analysis of the first fifteen years of the "Journal." **International Journal of Sport Psychology**. 17, 87-99.

Akıcı, R. S. (1990). Kürekçilerde Kendini Tanıma ve Bazı Psikolojik Özelliklerin Araştırılması (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Anastasi, A. (1988). **Psychological Testing**. New York: Macmillian Publishing Company .

Aşçı, H. H. Gökmen, G. Tiryaki., U. Öner. (1993). Liseli erkek sporcuların ve sporcu olmayanların benlik kavramları. **Spor Bilimleri Dergisi**. 4 (1) Mart 34-43 .

Aşçı, H. (1995). Takım sporu ve bireysel spor yapan liseli kız öğrencilerin benlik kavramı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. **V. Milli Spor Hekimliğı Kongresi Bildiri Özetleri**. İzmir: Ege Üniversitesi 22-24 Eylül 1995, 43.

Türkiye'de Spor Psikolojisi

- Aşçı H., A. Aşçı., E. Zorba. (1995). Kendini fiziksel algılama envanterinin geçerlik ve güvenilirlik Çalışması. **V. Milli Spor Hekimliği Kongresi Bildiri Özetleri**. İzmir: Ege Üniversitesi. 22-24 Eylül 1995, 44.
- Aşçı, H. (1996). Genç erkek milli basketbol oyuncularının kendini fiziksel algılama ve beden imgelerinden hoşnut olma profilleri. **IV. Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 1-3 Kasım 1996, 77.
- Aşçı, H., A. Kin, N. Koşar. (1996). 8 haftalık aerobik ve step etkinliğine katılımın fiziksel algılama ve beden imgesinden hoşnut olma üzerine etkisi. **IV. Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 1-3 Kasım 1996, 72.
- Bayar, P. (1983). Atletlerin Kişilik Özellikleri. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi .
- Bilge, F. (1992). Sporcuların psikolojik ihtiyaçları. **Spor Bilimleri Dergisi**. 3 (2) Haziran 10-17 .
- Çağlar, E., Z. Koruç. (1996). Kaygının kalp atım hızı üzerine olan etkisi. **V. Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 1-3 Kasım 1996, 29.
- Çağlar, E., Z. Koruç. (1994). Derinleşen gevşeme çalışmalarının reaksiyon zamanlarına etkisi. **Spor Bilimleri III. Ulusal Kongre Bildirileri Özetleri**. Ankara: 20-22 Ekim 1994, 60.
- Dorak, F. (1993). Spor Sakatlanmaları ile Kişilik ve Benlik Faktörleri Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Feltz, D.L. (1994). The nature of sport psychology. (Ed.) T. Horn. **Advances in Sport Psychology**. Champaign: Human Kinetics Books. 3-12.
- Gauvin, L., S.J. Rusell. (1993). Sport-specific and culturally adapted measures in sport and exercise psychology research: Issues and strategies. (Eds.) Singer, R., K. Murphy, K. Tennat. **Handbook of Research on Sport Psychology**. Illinois: Human Kinetics Books. 891-900.
- Güven, Ö., A. Erseven. (1992). Sporcuların müsabaka ortamındaki anksiyete düzeyleri. **Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 20-22. Kasım.1992, 144-151
- Hasırcı, S., U. DüNDAR. (1992). Sportif performans ve denetim odağı. **Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 20-22. Kasım.1992, 129.
- Haşıl, N., B. Tanelli, G. Erden. (1992). Basketbol ve voleybol sporu yapan iki grubun kişilik ve sosyo ekonomik özelliklerinin karşılaştırılması. **Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 20-22 Kasım 1992, 337-340
- Johunson, R.W., W.P. Morgan (1991). Personality characteristics of college athletes in different sports. **Scandinavian Journal Of Sports Sciences**. 3 (2), 41-49.
- Küçük, V. (1990). Amatör ve Profesyonel Futbolcuların Bazı Kişilik Özellikleri. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Koruç, Z., P. Bayar. (1990). MMPİ ile sporcularının kişiliklerinin araştırılması. **II. Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 15-16. Mart. 1990.,111-124.
- Koruç, Z., P. Bayar. (1990). MMPİ ile sporun kişilik üzerine olan etkisinin araştırılması I. **Spor Bilimleri Bülteni**. (1), 2, 21-25
- Koruç, Z., P. Bayar. (1992). Hentbolcü, voleybolcu, atlet ve taekwondocularda kişilik örüntüleri. **Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 20-22 Kasım 1992, 144-151
- Koruç, Z. (1994). Bayan milli voleybol takımının kişilik örüntüleri. **Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi**. 1(1), Temmuz, 29-34.

- Koruç, Z. (1994). Ototenik Alıştırımların Sporcuların Müsabaka Öncesi Stres Durumlarına Etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Koruç, Z., P. Bayar. (1994). Okçuların kişilik özellikleri ve bir kısım psikolojik değişkenlerinin değerlendirilmesi. **Spor Bilimleri III. Ulusal Kongresi Bildiri Özetleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 20-22. Ekim. 1994, 119
- Koruç, Z. (1996). Farklı reaksiyon zamanı ve kaygı ölçümlerinin zaman içindeki değişimleri. **IV. Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 1-3 Kasım 1996, 30.
- Martens, R. (1976). The paradigmatic crises in American Sport Personology. (Ed.) A.C. Fisher. **Psychology of Sport**. California: Mayfield Publishing Company. 415-431.
- Martens, R. (1987). Science, knowledge and sport psychology. **Sport Psychologist**. 1, 94-99.
- Öner, N. (1997). **Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler. Bir Başvuru Kaynağı**. (3. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özbekçi, F. (1991). Farklı Spor Dallarında Yaşanan Müsabaka Stres Düzeyinin Araştırılması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul : Marmara Üniversitesi.
- Pündük, Z., İ. Sütbakan, H. Gür. (1994). Türkiye Eskrim Şampiyonasına katılan sporcuların karşılaşmalar öncesi anksiyete düzeyleri ve başarıyla olan ilişkisi. **Spor Bilimleri III. Ulusal Kongre Bildirileri Özetleri**. Ankara: 20- 22 Ekim 1994, 116
- Pündük, Z., İ. Sütbakan, H. Gür. (1994). Türkiye Skeet-Trap Şampiyonasına katılan sporcuların yarışmalar öncesi anksiyete düzeyleri ve başarıyla olan ilişkisi. **Spor Bilimleri III. Ulusal Kongre Bildirileri Özetleri**. Ankara: 20- 22 Ekim 1994, 117.
- Ruffer, W.A. (1975). Personality traits in athletes. **Physical Education**. 32, 105109.
- Şenerler, Ş. (1993). Spor Yapan ve Yapmayan Gruplarda Kişilik ve Benlik Boyutlarının Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tiryaki, Ş., B. Eyleneoğlu (1991). Basketbol oyuncularının kişilik özellikleri. **Spor Bilimleri Dergisi**. 2 (3), Eylül. 1-5.
- Tiryaki, Ş., S. Morali. (1992). Sportif katılımın liseli sporcuların benlik saygısı üzerine etkisi. **Spor Bilimleri Dergisi**. 3 (1), Mart, 1-9.
- Tiryaki, Ş. ve Ark. (1995). Bir dikkat testi yarışma öncesi kaygı düzeyinin belirlenmesi için kullanılabilir mi? **V. Milli Spor Hekimliği Kongresi Bildiri Özetleri**. İzmir: Ege Üniversitesi, 22-24 Eylül 1995, 45
- Tiryaki Ş. (1997). Sport psychology in Turkey. **FEPSAC Bulletin**. 8 (1), 6-7.
- Uyar, E., Z. Koruç., E. Çağlar. (1994). Kaygının reaksiyon zamanı üzerine etkisi. **Spor Bilimleri III. Ulusal Kongre Bildirileri Özetleri**. Ankara: 20-22 Ekim 1994, 118.
- Vealey, R.S. (1994). Personality and sport: A comprehensive view, (Ed.) T.S. Horn. **Advances in Sport Psychology**. Champaign: Human Kinetics Books. 25-60.
- Vealey ,R. S. (1989). Sport personology: A paradigmatic and methodological analysis. **Journal of Sport and Exercise Psychology**. 11, 216-235.
- Yakupoğlu, S. (1996). Kapalı ve Açık Beceri Gerektiren Bireysel Sportlardaki Kişilik Özelliklerinin Araştırılması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mersin: Mersin Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (1990). Voleybolcuların şahsiyet boyutları ve bazı davranış özelliklerinin karşılaştırılması. **I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi 15-16 Mart 1990,147-153.